

SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Cujus orationis, quae sit vis dicemus, cum ad id loci pervenerimus.

TERTIA EXPLANATIO

Quod initio hujus libri, quando primum in lucem emisi ipsum, me facturum negavi, ut carmen hoc, quod et de singulis justis hominibus scriptum est, et ad universos communiter pertinet, utroque modo explanarem, quod operosum esse dicerem, et mihi futurum per molestem putarem, id libro bis edito, ipsum editurus tertio nunc facio, suasu inductus quorundam amicorum meorum. Dicebant, enim, illi mihi, idque saepe, me non satis integre hoc explanasse Carmen videri, ni qua ratione de Ecclesia interpretandum esset, docerem: esse meum ad eas explanationes quas edidi, hanc etiam explanationem adjungere, ne commentariolo isti accurate, ut sibi videbatur, scripto, quod ad hujus carminis praecipuae sententiae intelligentiam pertineret, id plane de esset. Quibus non potui non parere, vel quia mihi visi sunt aequa dicere, vel omnino quia erant amici, quorum ego et judicia plurimi facio, et voluntatibus libentissime obsequor. Itaque illis obsequutus, id aggredior nunc scribere, de quo scripturum me olim negaveram. Et quoniam, quae de hujus carminis argumento sentiam, ea a me latius explanari iidem volunt, quod ad illa quae super hoc in initio perstrinxii, quidam nimis caecutiunt, age de hoc primum, non solum latius, sed etiam pinguiore minerva, id ut omnes intelligent disseramus. Variae de hoc sententiae sunt, de quibus singulis ordine. Quidam enim Salomonem sua tantum inductum voluntate, atque judicio ad hoc scribendum accessisse carmen dicunt, ut eo amores complecteretur suos. Eamque sententiam praeter haereticos, tenent nonnulli doctores He-

braei. Alii et ipsi fatentur haec a Salomone de amoribus scribi suis, sed dicunt scribi Deo illum excitante ad haec ipsa scribenda, ut eorum amorum, sicuti aliarum rerum, quae Salomoni acciderunt, memoria extaret in sacris libris. Piores nec divinas res hoc libro contineri volunt, nec id esse divinum dicunt, cujus inducitur conscriptus est hic liber: itaque eum non esse habendum pro sacro censem, neque ab auctore, neque ab argomento. Postiores vero sacrum illum esse fatentur, quod ad auctorem attinet, cujus praecipue impulsu, atque ductu conscriptus est, tamen quod ad ejus argumentum spectat, nihil in eo, aut spirituale, aut mysticum esse ajunt. Ut Esther liber, qui inscribitur, habetur sacer, etiamsi, ut videtur, nihil praeter earum rerum historiam contineat, quae Estheri acciderunt, ut Assuero nupserit, ut Judaeorum gentem ab interitu vindicarit. Atque hi quidem levius peccant, quam primi, sed neutri sunt ullo modo ferendi. Illi quod a Canone sanctorum scripturarum, contra Ecclesiae judicium, hunc librum ejiciunt: hi quod librum, quem frugi non putant, ei inserunt. Horum itaque sententiae Theodoreetus (1) mentionem fecit, eamque jure improbavit. Nam improbari debere liquet, primo, quia omnes Ecclesiae scriptores, hujus libri orationem mysticam esse concedunt, utpote in qua aliud dicitur, aliud intelligatur, deinde quia libri qui sacri habendi sunt, ea tantum continere debent, quae caelestia et spiritualia sunt, aut ad eas res facile referri possunt (2). Nam, ut Paulus scribit: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Et hoc est causae quare non omnia quae priscis patribus acciderunt in sacris commemorantur scriptis, sed cum delectu quaedam referuntur, quaedam

(1) Theod. in prol. Can.

(2) II Tim. III.

silentio obteguntur. Non enim illa omnia aut caeleste aliquid post futurum praesignabant, aut ad spirituale genus aliquo modo referri poterant. Ex quo planè efficitur, ut hic liber, si nihil aliud contineat praeter meros Salomonis amores, ne scriptus quidem a Deo sit, itaque sacer nullo modo sit, neque ab auctore, neque ab argumento. Et ex eo rursus colligitur parum inter has sententias differre, et utramque in errore prope eodem versari. Sunt alii, qui Salomonem in hoc carmine de suis amoribus, ut appareat, agere et ipsi dicunt, sed addunt agere eo fine, ut, suis amoribus recensendis, adumbret divinos amores. Itaque illum sumere ex se typos et imagines arbitrantur, quibus, quantum Deus hominum amet genus, significet. Quod, quemadmodum Salomonis persona Christi personam retulit, et Salomonis imperium, Christi imperii imago fuit, et plerique eorum quae Salomoni acciderunt, eo acciderunt, ut eis quasi typis significaretur, et exprimeretur Christus, eodem modo existiment debere dici Salomonis, et filiae Pharaonis conjugium imaginem fuisse conjunctionis Christi cum ecclesia, ac similiter amatorios sermones, quos cum illa, aut de illa habuit, imagines extitisse charitatis ejus, qua Christus ecclesiam complectitur. Quae sententia, etsi olim Hebraeis probata fuerit, et nunc haud parum multis nostris probetur, tamen eo mihi minus probanda videri solet, quod Deum non satis fortasse deceat, earum rerum historiam texere, quae duo conjuges amatorie fecerunt: etiamsi in iis conjugibus imago insit Christi, et Ecclesiae. Quare aliorum sententia fuit, haec a Salomone dici figure de Judaea, in qua imperitabat ipse: et cum ea provincia ipsum in hoc libro loqui tanquam cum una aliqua foemina, quam amaret. Itaque ut si esset foemina ita ipsam describere, et membra foeminea ipsi tribuere, et membrorum foeminei corporis nomina, eique rei argumento esse, quod Carmelum, ejus provinciae altissimus mons qui est, caput nominet, arecem vero eam, quae in Libano ver-

sus Damascum erat, appellat nasum, pro oculis autem habeat Hesebonis piscinas, formae porro ejus praecipuum decus in Hierusalem et Thyrsa collocet, ejus provinciae regiis et nobilissimis urbibus. Sic novus quidam scriptor existimat. Qui, si credit de hoc ita agi, ut hic liber praeter ejus provinciae historiam ac descriptionem nihil aliud contineat, in eodem errore quo illi superiores versatur, sin autem arbitratur, ut illud arbitrari, atque credere existimo, historicę agi de Judea, mystice vero de ecclesia, minus ille quidem errat, sed tamen in eo decipitur, quod propter pauca nomina partium ejus provinciae huic carmini inserta, totum ei provinciae carmen accommodat, quod a vero longissime abest. Nam sunt permulta in hoc libello, quae ad eam sententiam detorqueri non possunt, etiam si fingendi licentia detur. Alii ergo ad id quod verum est proprius accedentes, quos et Theodoretus commemorat, rempublicam Judaeorum hic a Salomone sub persona foeminae induci, et cum ea ipsum tanquam cum puella hos sermones conferre censem. Sed vera sine dubio sententia est, nullius amatorii sermonis re ipsa a Salomone habitu, aut cum uxore sua, aut cum aliqua alia foemina historiam referri in hoc libro, sed historicum ejus sensum eumdem mysticum esse, eumque totum versari in exprimendo, quantum ecclesia, atque Christus ament inter se, quos Salomon inducit sumpta persona conjugum inter se amantium, et suos calores blandissimis verbis conferentium. Et quidem Christum, et Ecclesiam induci, veteres fere omnes affirmant: induci autem non nudos ipsos, id est, non quales ipsi sunt aperto ore sui animi sensa propriis efferentes verbis: sine figura, et parabola, sed personatos potius, et iis tectos personis, quas diximus, primum perspicuum est ex ipsa oratione libri, in quo nec Christus se Christum nominat, nec Ecclesia ecclesiam, sed ut cum foemina una speciosa, sic cum illa loquitur Christus. Deinde idem constat testimonio veterum fere omnium. Theodoretus in prologo,

id non solum affirmat, sed et confirmat multis exemplis eam scribendi rationem, in qua aliud dicitur, et aliud significatur, sacras valde decere litteras asserens. Dionysius in epistola ad Titum, hujus libri orationem typicam, et symbolicam vocat, et sub eorum quae videntur specie arcana quaedam contineri confirmat: eamque scribendi rationem etiam dicit rebus divinis tradendis esse aptam, et ob eam causam ab scriptoribus usitatam sacris. Athanasius in synopside ita inquit: «Totus hic liber ad finem usque mystice cum allegoria aenigmatica conscriptus est, sensus enim dogmatum illius non est manifestus, sed in arcano absconditus. Gregorius Nisenus: «Atque in his, inquit, quod depingitur apparatus est nuptialis, quod autem intelligitur animi humani cum divinitate conjunctio.»

Idem affirmat Origenes in iis homiliis, quae sub illius circumferuntur nomine in prima et secunda. Etiam Bernardus homilia prima in Cantica, inquit: «Sacri amoris gratiam et aeterni connubii cecinit sacramenta, simulque expresit sanctae desiderium animae, et epithalamii carmen, exultans in spiritu, jucundo composuit eloquio, sed figurato tamen, nimirum velabat et ipse instar Moysis faciem suam, non minus forsitan in hac parte fulgentem.» Et homilia septuagesima quarta. «Nos autem in expositione mystici eloquii caute et simpliciter ambulantes, geramus morem sacrae Scripturae, quae nostris verbis sapientiam in mysterio absconditam loquitur, et Deum nobis insinuat notis rerum sensibilium similitudinibus.» Gregorius Romanus prologo in Cantica. «Rebus, inquit, nobis notis, per quas allegoriae conficiuntur, sententiae divinae conficiuntur, et dum cognoscimus exteriora verba, pervenimus ad interiorum intelligentiam. Hinc est quod in libro, qui Canticum Canticorum conscriptus est, amoris quasi corporei verba ponuntur, ut a corpore suo anima per sermones consuetudinis sua reficata recalescat, et per verba amoris, qui infra est, excitetur ad amorem qui supra est.» Idem eiusdem

fere verbis affirmat Richardus de S. Victore in primum hujus libri caput, et Beda in eodem loco sic inquit: «Canticum Canticorum, in quibus sapientissimus Salomon mysteria Christi, et Ecclesiae, id est, regis aeterni, et civitatis ejus sub figura sponsi et sponsae descriptsit.»

Itaque de hoc, quin non solum verum sit, sed etiam perspicuum et evidens nullo modo dubitare debemus, dubitat certe nemo sanus. Sed ut minime de eo dubitemus, tamen inest in eo quiddam nonnullorum opinione controversum, et dubium, quod inexplicatum relinquere non oportet. Nam, etsi constet Christum et Ecclesiam sub personis duorum conjugum loqui, nihilominus tamen quaeri potest: utrum isti conjuges, quorum sub personis Christus et Ecclesia loquuntur, ita loquantur, quomodo qui inter se amant loqui solent, id est; utrum Salomon iis personis, quas inducit, eos sermones det, et eas actiones attribuat, quas illis, vel mos dat, vel natura: an potius nullam habens personarum, quas externe inducit rationem, sed in id solum intuens, quod illis occultatur personis, ita eas loquentes faciat, sicut duo conjuges, qui inter se amarent, loquuti nunquam sunt, sed ne loqui quidem possent, nisi ab omni natura rerum et recto loquendi more abhorrent. Nam ita potius dicendum esse visum nonnullis est, bonis illis quidem viris, sed parum certe consideratis et intelligentibus. Et argumenta, quibus eorum confirmari sententia possit, haec fere sunt.

I. Primo: abhorret a consuetudine communis sensus, ut foeminae viros ad amandum provocent; viri potius solicitant foeminas, at in hoc Cantico, initio ejus inducitur sponsa, sponsi petens oscula. Igitur hujus carminis oratio non servit personis, sed rebus, quas occultant personae.

II. Deinde, in capite III hujus libri sponsa inducitur noctu egressa domo, et per urbem cursitans, et obvios quosque rogans de viro suo, quae multum absunt ab eo, quod foeminis est in more. Ad haec in capite VIII ubera sponsae instar turris dicuntur esse.

III. Ego, inquit, sum murus, et ubera mea sicut turris, at hoc cum natura ipsa non solum cum more pugnat.

IV. Praeterea in capite IV: collum turri Davidis, quae aedificata est cum propugnaculis, simile nominatur, et ubera instar duorum hinnulorum caprae esse dicuntur, et capilli sicut caprarum greges, quae ascendunt de monte Galaad, quibus, uti constant, et mos, et natura repugnat.

V. Rursus in capite VI: confertur cum Hierusalem urbe maxime nobili, et dicitur formidabilis ut castrorum acies ordinata, nemo autem amator amicam suam laudavit isto modo.

VI. Item in capite VII: nasus sponsae sicut turris esse longus scribitur, quae est in Libano: et caput sicut Carmelus mons permagnus, et oculi quales sunt piscinae in Hesbon, quibus nihil alienius dici potuit ab eo quod amatores loquuntur.

VII. Tum praeterea in capite VIII, optans inducitur puerus ut lactens esset vir suus. Quis, inquit, det te fratrem meum sugentem ubera matris meae. Quae autem id unquam optavit foemina?

VIII. Sed et acrius urgent, nam inquiunt, si ita loquerentur hi, sicut qui inter se amant loqui solent, consequens esset, ut Deus ad exprimendos coelestes amores duceret similitudines e corporeis, et lascivis amoribus: eosque nobis contuendos subjiceret, quo in eorum imagine amores contemplaremur coelestes. At hoc dici atque ferri non potest. Primum quia corporei amores non sunt apti ad similitudinem, plurimum enim divini amores ab humanis distant amoribus. Deinde quia etsi essent, tamen minime Deum deceret eorum amorum suorum declarandorum causa imaginem fingere. Postremo, quia etsi deceret, verum tamen fingeretur cum maximo spectatorum periculo. Nam corporei ac lascivi amoris species luculenter descripta, et quamvis alterius amores intelligendi causa, oculis, ut eorum aciem in eam intendamus, objecta, ignem malarum

cupiditatum statim accedit. Et, ut Nazianzenus Gregorius oratione prima contra Julianum prudenter scripsit. Quae prudentia est per coenum ad urbem ducere, aut per saxa, et scopulos ad littus contendere? Instant praeterea.

IX. Dionysius de hujus carminis oratione agens scribit videri monstra quae in eo dicuntur. Nam inquit, τὰ γὰρ ἔκτὸς αυτῆς ὁπότης ἀναπέπλησται τῆς ἀπιθανού καὶ πλασματώδους τερατέως, id est, quae enim extrinsecus apparent plena sunt incredibilis et commentitii monstri. At nihil monstri in iis profecto esset, omnia si dicerentur ex eo quod aut amantium mos, aut amoris natura fert.

X. Denique sic ajunt, Patres eos, qui haec Cantica legunt, monent ne iis animum anhibeant, quae prae se ferunt, sed ut ad sublimiora et coelestia cogitanda totam mentem convertant, illos hortantur: igitur non declaratur divinus in hoc libro amor, ex amore corporeo similitudine ducta. Nam si declararetur necesse omnino esset oculos ad imaginem vertere. Quod enim ex imagine cognoscendum est, id cognosci nequit, imago nisi cognoscatur. Patres porro id admonere est verissimum. Dionysius in Epistola supra citata. Μή γὰρ ὄωμεθα τὰ φαινόμενα τῶν συνθημάτων ὑπὲρ ἐαυτῶν αναπεπλάσθαι, id est, ne existimemus ea quae apparent in ejusmodi scriptonibus ficta esse, et conscripta ipsorummet causa. Gregorius Nisenus in loco supra citato, «ῶσπερ δέ κατὰ τὴν γραφὴν ἐπιστήμην ὑλη μὲν τις πάντως ἐν διαφόροις βαρφῖς ἡ συμπληροῦσσα τῶν ζῶν τὴν μίμισιν, ὁ δὲ πρὸς τὴν εἰκόνα βλέπων τὴν εκ τῆς τέχνης δια τῶν χρωμάτων συμπληρωθείσαν, ὃν ταῖς επιχρωθέσιας τῷ πίγακι βαρφῖς ἐμφιλοχωρεῖ τῷ θεάματι, ἀλλὰ πρὸς δὲ ἑδος βλέπει μόνον, διὰ τῶν χρωμάτων δὲ τεχνίτης ἀγέδειξεν, δῆτα προσήκει καὶ ἐπὶ τῆς παροῦσῆς γραφῆς, μη πρὸς τὴν ὑλην τὴν ὃν τοῖς ρήμασι χρωμάτων βλέπειν, ἀλλὰ καθαπέρ τι ἑδος βασιλεως εν αυτοῖς καθορᾶν το δια τῶν καθηρῶν νοημάτων αγατυπούμενον, id est, ut in pingendi artificio: etsi materies quaedam ejus ii colores sint, quibus ejus animantis quod imitatur imaginem absolvit, tamen qui coloribus expressam intuetur imagi-

nem, non haeret aspectu coloribus tabulae illitis, sed formam intuetur tantum, quam expressit coloribus artifex; sic decet et in hac pictura non defigere oculos in verborum, e quibus veluti constat, coloribus, sed ut in imagine regis sit, in his verbis id contemplari, quod mundae cogitationes effingunt.» Gregorius Romanus similiter: «Hoc autem nobis solerter intuendum est, ne cum verba exterioris amoris audimus ad externa sentienda remaneamus; et machina quae ponitur ut levet, ipsa magis opprimat ne levemur.»

Atque his rationibus niti poterunt: et certe earum non nullis nituntur ii, qui imagines ex amore corporeo in hoc libro duci, ac fingi negant. Quas ego rationes diligenter perquisitas, idcirco collegi omnes, ut cum ad eas sigillatim respondero, nullus illis deinceps relinquatur, aut obloquendi, aut calumniandi locus. Quod ut plenius faciam, quaedam altius repetam hinc ducto principio. In sacra Scriptura, quod inter omnes constare debet, quaedam ponuntur plane, et simpliciter propriis elata verbis, atque sententiis, quaedam figurate, et allegorice. Nam ut magnus Dionysius in supra citata docet Epistola, duplex est theologica traditio, una aperta, et perspicua, et cognitu facilis, altera mystica, et occulta quae eadem illi *τελεστική* vocatur, et *συμβολική*. Mysticae porro, et allegoricae traditionis duplex modus est, sicuti et ipsa duplex est allegoria, una rerum, verborum altera. Rerum enim allegoria ea esse dicitur in qua res, quae vere extiterunt, ponuntur, ut iis aliae postea futurae res, illis prioribus similes declarentur, et significantur. Quo modo veterum patrum pleraque facta scripta sunt, et sacris mandata litteris, ut iis alia illis quidem similia, meliora tamen, atque majora postea significarentur futura. Quale est quod Abraham duos filios tulisse dicitur, unum de ancilla, alterum de libera (1), nam iis, ut Paulus aperuit, significatum est futura duo testa-

(1) Gal. III.

menta, servitutis unum, libertatis alterum. Idque allegoriae genus proprium est sanctorum litterarum (1). Nam reliquis scriptoribus est inusitatum et incognitum. Allegoria autem verborum, quae a Fabio inversio appellatur, est ea, in qua aliud verbis, aliud sensu ostenditur: et fit plerumque e perpetua metaphora. Nam metaphora in uno, aut altero verbo translato posita est, allegoria vero pluribus verbis translate positis constat, de qua Cicero (2) in Oratore sic dicit. Nam illud quod ex hoc genere profuit, non est in uno verbo translato, sed e pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, et aliud intelligendum sit, ut exempli gratia, si rempublicam romanam bellis agitatum civilibus fluctuare quis dixerit, metaphora est. Verbum enim fluctuandi a navi, de qua proprie dicitur, ad rempublicam translatum est. At si reliqua quae irato, et undoso mari navi proprie contingunt, idem ad rempublicam transferat allegoria existet ea, qua Flaccus usus est libri primi Carminum ode decima quarta, sic dicens:

*O navis referent in mare te novi
Fluctus, o quid agis? fortiter occupa
Portum: nonne vides ut
Nudum remigio latus
Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque gemant, ac sine funibus
Vix durare carinae
Possint, imperiosius
Æquor?*

In quo navim pro Republica, fluctuum jactationes atque vices pro civilibus bellis, portum pro pace, et civium concordia venustissime posuit. Atque hoc allegoriae genus, etsi commune sit scriptis omnibus, tamen sacris est valde familiare litteris. Plurimum enim illae hoc figurae genere

(1) Lib. VIII, c. vi.

(2) Lib. III.

utuntur: nec in eo obscuritatem vitant, quam vitandam Cicero praecipit, sed illam potius affectant quodammodo, itaque sacrae allegoriae ad aenigmata interdum proprius accedunt. In hoc certe genere tota hujus carminis oratio versatur. Est enim perpetua quaedam verborum allegoria, in qua sponsus pro Christo ponitur, sponsa pro Ecclesia, pro Ecclesiae autem partibus, atque viribus foeminei corporis membra nominantur, caput, oculi, ubera. Sed est praeterea advertendum, in hoc allegoriae genere, id et servari deberi, et ab iis, qui ipsum scite tractant perpetuo servatum esse, ut omnia, quae dicuntur convenienter cum re simili, id est, cum ea re quae alterius significandae causa adhibetur. Nam hoc servandum esse primo ipsa omnino docet allegoriae ratio (1). Allegoria enim, ut ait Cicero, efficitur cum sumpta re simili, verba ejus rei propria deinceps in aliam rem transferuntur. Deinde colligitur ex eo sine cuius gratia adhibetur. Etenim id in allegoria quaeritur, ut una re, quae nobis notior est describenda, alia quae est illi similis, sed minus nota nobis aut magis explicitur, aut certe majori cum delectatione tradatur: quod similitudo inter res diversas, perspecta natura, omnes delectet. Quare si hujus rei causa allegoria excogitata est, ut cum delectatione una re simili aliam demonstret, necesse est, ut res similis qualis ipsa est, talis inducatur a nobis, ut exempli gratia, si sub imagine navis res aliqua publica significanda sit, ea dicenda erunt quae de navi proprie dici possunt, quaeque illi convenient, ut Horatium fecisse videmus. Nam quia, o navis, dixit, ventos addidit, et fluctus, et portum, et remiges, et reliqua quae ad rem nauticam pertinent. Aliter enim allegoria non illustrabit id quod obscurum est, illatione rei similis, sed obscurabit potius, eritque quod sic efficietur monstri simile, ut:

(1) Lib. III de Oratore.

*Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne.*

Et qualia aegri somnia sunt, ut nec pes, nec caput unius reddatur formae, tale quod ex eo existet erit absurdum, atque ridiculum. Ut si, exempli causa, quis vellet Cedri allegoria viri alicujus corporis, atque animi dotes describere, et Cedrum inducens ac nominans, velis, atque remis ornaret ipsam, tum ei puppim, ac proram daret, ac cetera subjungeret, navis quae sunt, eum sine dubio uti absurdum, ac recti sermonis ignarum jure omnes riderent. Postremo idem constat exemplo scriptorum omnium: ac de profanis scriptoribus quod obvia exempla sint, nullum proferam, sacros tantum nominabo. Esaias allegoria vineae: Reipublicae Judaeorum rationes significans, ea dicit quae natura, et more vineae convenient, ait: *Vinea facta est dilecta meo in cornu filio olei (1), et sepivit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam, et aedificavit turrim in medio ejus, et torcular extruxit in ea, et expectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas.* Quid horum vineae non convenient? Serit in cornu filio olei, id est, in colle olivetis consito, hoc est, loco vinetis maxime apto, ut enim ille:

Bacchus amat colles.

Purgat locum ne fructificationi lapides officiant: id quod ad vitium culturam pertinet. Vallat sepimento, quo vineae tutandi causa muniri solent. Extruit in ea turrim, atque torcular, id est, loca vindemiae facienda, et recondenda opportuna. Denique quod ultimo addit: «Et expectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas», in eo etiam institutae allegoriae servit. Nam vites cum valent ac vigent uvas ferunt,

(1) Esai. v.